

บทที่ 1

ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับปราสาทและประเด็นวิจัย

1.1. คำจำกัดความเกี่ยวกับปราสาท

1.1.1. ปราสาทคือเรือนซ้อนชั้น

คัมภีร์มัตสยปุราณะ (Matsyapurāṇa) ได้กล่าวว่าปราสาทคืออาคารที่มีหลายชั้น โดยแบ่งแยกประเภทของปราสาทออกเป็นประเภทต่างๆ ตั้งแต่ 16 ชั้นลงมา ส่วนคัมภีร์มยมาตัม (Mayamatam) ได้กล่าวว่าปราสาทอาจมี 1-12 ชั้นได้ “เอกภูมิ วิมานาติ วิกุมฺยวสานกมุ” (วิมานอาจมีได้หนึ่งชั้นจนถึงสิบสอง(วิ)ชั้น) ซึ่งคัมภีร์เหล่านี้เป็นการยืนยันอย่างชัดเจนว่า ปราสาทต้องเป็น “เรือนซ้อนชั้น”¹

นอกจากนี้ คัมภีร์มัตสยปุราณะยังแบ่งประเภทของปราสาทออกเป็นชื่อต่างๆ ซึ่งล้วนแต่มีความหมายของคำว่า ภูเขาทั้งสิ้น เช่น ไกลาสะ เมรุ ฯลฯ ซึ่งการใช้คำว่า “ภูเขา” มาเป็นชื่อเรียกประเภทต่างๆ ของปราสาทนั้น ย่อมเป็นการชี้ชัดว่า ปราสาทต้องมียอด “สูงกว่า” อาคารหลังอื่นๆ² จึงดูประหนึ่งภูเขา คำว่าปราสาทยังถูกเรียกแทนด้วยคำอื่นๆ อีกหลายคำ เช่น ภูฏาคาร (Kūṭāgāra) ซึ่งแปลว่า เรือนยอด³ (ภูฏะ Kūṭa แปลว่า ยอดภูเขา ซึ่งต่อมากลายเป็นชื่อของอาคารแบบหนึ่งที่มียอดโดม) ซึ่งทั้งหมดเน้นย้ำการที่ปราสาทเป็น “เรือนซ้อนชั้น” ที่มี “ยอดสูง” นั่นเอง

1.1.2. ปราสาทคืออาคารอันซับซ้อน

นอกจากปราสาทจะเป็นอาคารที่มียอดซ้อนกันหลายชั้นแล้ว ปราสาทยังต้องเป็นอาคารที่ความซับซ้อนเป็นพิเศษด้วยการแบ่งผนังออกเป็นเก็จต่างๆ มีลวดบัวฐานอันซับซ้อนและมียอดที่ซับซ้อนไปด้วยองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมอีกด้วย ซึ่งการกำหนดลักษณะทั้งหมดนี้ก็เพื่อให้ปราสาทแตกต่างไปจากอาคารสามัญที่มีฐานันดรต่ำ

ความซับซ้อนเช่นนี้สอดคล้องกับข้อความในคัมภีร์ ซึ่งมักกล่าวถึงความซับซ้อนด้วยการแบ่งพื้นที่ฐาน ผนังและยอดปราสาทออกเป็นหลายส่วนคัมภีร์มัตสยปุราณะได้ ดังเช่นข้อความที่ว่า “ปญฺจภาเคน สภาชฺย คุรมฺภานํ วิกฤษณํ”⁴

¹ Prasanna Kumar Archarya, **A Dictionary of Hindu Architecture** (New Delhi: Low Price Publication, 1997), pp.,397, 407-409.

² Prasanna Kumar Archarya, **A Dictionary of Hindu Architecture**, pp. 407-409.

³ โปรดคำจำกัดความในอีกมุมมองหนึ่งได้ใน สมภพ ภิรมย์, ภูฏาคาร (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2545), หน้า 15-19

⁴ Prasanna Kumar Archarya, **A Dictionary of Hindu Architecture**, p. 407f

(ครมคฤหะถูกแบ่งออกเป็นห้าส่วน) ซึ่งความซับซ้อนด้านสถาปัตยกรรมทั้งหมดนี้จะสะท้อนอยู่ในอาคารทรงปราสาทที่สร้างขึ้นจริงทั้งในอินเดียและเอเชียอาคเนย์ดังที่จะได้ศึกษาในบทต่อไป

1.1.3. ปราสาทคือเรือนฐานันดรสูง

ในสังคมอินเดียและเอเชียอาคเนย์ที่มีการแบ่งแยกชนชั้นระหว่าง “เทพเจ้า” “ชนชั้นสูง” กับ “คนธรรมดา” สถาปัตยกรรมที่ประทับของเทพเจ้าและชนชั้นสูงจึงจำเป็นต้องมีความซับซ้อนเป็นพิเศษด้วย ด้วยเหตุนี้ ปราสาท หรือเรือนชั้นสูงจึงถูกกำหนดให้กลายเป็นเรือนฐานันดรสูงไปโดยปริยาย

ด้วยเหตุที่เรือนชั้นสูงสร้างยากกว่าเรือนชั้นเดียว ซึ่งผู้สร้างจะต้องมีทุนทรัพย์และกำลังคนมากพอที่จะสร้างเรือนที่ชั้นสูงได้ ด้วยเหตุนี้ จึงอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เรือนชั้นสูงหรือปราสาทกลายเป็นเรือนฐานันดรสูง ยิ่งกว่านั้นความซับซ้อนของการ “ยกเก็จ” ผนังเรือนธาตุ รวมถึงยอดที่ชั้นสูงสูงกว่าอาคารอื่นๆ จึงอาจเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่เรือนชั้นสูงกลายเป็นเรือนฐานันดรสูง

ในคัมภีร์มยตัมได้กล่าวว่าปราสาทเป็นอาคารสำหรับกษัตริย์ ดังข้อความในอถยายที่ 4 โศลกที่ 23 ซึ่งกล่าวว่า “นฤปปราสาทสยุกตา” (องค์ประกอบของปราสาทของกษัตริย์นั้น)⁵ และในวรรณกรรมทางพุทธศาสนา กษัตริย์และเศรษฐีหลายคนก็ถูกระบุว่าอยู่บนปราสาทซึ่งซ้อนกันหลายชั้น⁶

ในเมื่อเทพเจ้าคือผู้มีฐานันดรสูงสุดในจักรวาล ด้วยเหตุนี้ “เทวาลัยจึงเป็นปราสาทเสมอ” โดยคัมภีร์มยตัม ใช้คำว่า “ปราสาท” เรียกแทนคำว่าเทวาลัย (อาคารที่ประทับของเทพเจ้า) ในโคลกบทที่บรรยายแผนผังของเทวาลัยว่า “ปราสาทมณฑปปี ตถา วรณาทีเตศ/ สงเค จ โคปรปเท ตวปเรษุ สรวะ” (ปราสาทและมณฑปอยู่ทางทิศตะวันตก ส่วนโคปุระให้อยู่ในทิศอื่นๆโดยทั่ว)⁷

ในเมื่อปราสาท (เรือนชั้นสูงอันมีองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมอันซับซ้อน) เป็นรูปแบบอาคารที่ต้องใช้กับ “เทวาลัย” เสมอ อย่างไรก็ตาม การที่เทวาลัยต้องสร้างด้วยถาวรวัตถุ คือสร้างด้วยอิฐ-หิน การย่นย่อชั้นซ้อนให้กลายเป็น “ชั้นจำลอง” จึงเกิดขึ้น ในบทต่อไป จะเห็นกระบวนการการย่นย่อเรือนธาตุด้านบนให้กลายเป็น “เรือนธาตุจำลอง” ซึ่งขึ้นไปไม่ได้จริง แต่จำลองขึ้นเพื่อให้ทราบว่าอาคารหลังนี้เป็นปราสาทที่มีฐานันดรสูง ด้วยเหตุนี้จึงมีอาคารเพียงชั้นเดียวที่ใช้งานได้ คือชั้นล่างซึ่งเป็นครมคฤหะประดิษฐานรูปเทพเจ้า

⁵ Prasanna Kumar Archarya, **A Dictionary of Hindu Architecture**, p.397.

⁶ โปรดดูรายละเอียดได้ใน สมภพ ภิรมย์, **กฤตาคาร**, หน้า 1-7.

⁷ Prasanna Kumar Archarya, **A Dictionary of Hindu Architecture**, p.396.

1.2. วิธีการแบ่งประเภทของปราสาท

1.2.1. วิธีการแบ่งตามแบบโบราณ

คัมภีร์ปุราณะและคัมภีร์ศิลปศาสตร์ภาษาสันสกฤตซึ่งแต่งในอินเดียได้ริเริ่มแบ่งประเภทของปราสาทในศิลปะอินเดียเองด้วยกระบวนการหลายวิธี วิธีแรกคือการแบ่งปราสาทตามภูมิภาค คือปราสาทแบบอินเดียเหนือซึ่งเรียกว่าแบบ “นาคระ” (Nārara) ปราสาทแบบอินเดียใต้ฝั่งตะวันออกซึ่งเรียกว่าแบบ “ทราวิฑะ” (Drāviḍa) และปราสาทในอินเดียใต้ฝั่งตะวันตกซึ่งเป็นส่วนผสมกันระหว่างปราสาทแบบอินเดียเหนือและอินเดียใต้ และเรียกว่าแบบ “เวสระ”⁸ (Vesara)

นอกจากนี้ คัมภีร์ปุราณะและคัมภีร์ศิลปศาสตร์ภาษาสันสกฤตยังมีการแบ่งประเภทโดยใช้จำนวนชั้นซ้อนของปราสาทในการแบ่ง และมีการตั้งชื่อปราสาททุกประเภทโดยใช้คำว่า “ภูเข” หรือคำมงคลอื่นๆมาตั้งชื่อในการแบ่งประเภท เช่น เมรุ โกลาศ

เป็นที่น่าเสียดายที่ในเอเชียอาคเนย์ไม่เคยพบคัมภีร์ต้นฉบับที่เป็นคัมภีร์ศิลปศาสตร์ รวมถึงในจารึกเองก็มุ่งเน้นแต่การสรรเสริญพระเป็นเจ้า กษัตริย์ เล่าถึงประวัติศาสตร์และการอุทิศเทวาลัยเหล่านั้นๆมากกว่าที่จะอธิบายเรื่องในเชิงสถาปนิก ด้วยเหตุนี้จึงไม่อาจทราบได้ว่าในเอเชียอาคเนย์สมัยโบราณมีการแบ่งประเภทปราสาทไว้บ้างหรือไม่ อย่างไรก็ตาม จากการวิจัยในบทต่อไปจะทำให้ทราบว่า สถาปนิกเอเชียอาคเนย์สมัยโบราณรับรู้ถึงความหลากหลายของปราสาทรูปทรงต่างๆที่ได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย และนำเอาความหลากหลายนั้นมา “ต่อยอด” ด้วยการสร้างปราสาทแบบต่างๆที่มียอดและแผนผังแตกต่างกันไป

1.2.2. วิธีการแบ่งตามแบบปัจจุบันโดยนักประวัติศาสตร์ศิลปะ

จากการศึกษา พบว่า การแบ่งประเภทของปราสาทโดยนักประวัติศาสตร์ศิลปะในสมัยปัจจุบัน พบว่า ประเภทของปราสาทถูกแบ่งด้วย “ลักษณะยอด” และ “แบ่งด้วยภูมิภาค” เป็นหลัก ซึ่งทั้งหมดนี้ตรงกับระบบการแบ่งประเภทของปราสาทในสมัยโบราณ

จากการวิจัยในบทต่อไปจะค้นพบว่า แท้จริงแล้ว สถาปนิกโบราณน่าจะ “รับรู้” ถึงลักษณะของยอดปราสาทต่างๆที่แตกต่างกัน รวมถึงภูมิภาคต่างๆที่มีสถาปัตยกรรมที่แตกต่างกันด้วย เนื่องจากปราสาทในศิลปะเอเชียอาคเนย์ทุกสกุลล้วนแต่ใช้ลักษณะของยอดปราสาทที่แตกต่างกันนี้ย่อมเป็นเกณฑ์ในการกำหนดว่าแผนผังของอาคารควรวางผังในลักษณะใด และควรมีสถูบันและเรือนธาตุอย่างไร นอกจากนี้ ในศิลปะเอเชียอาคเนย์บางสกุล เช่น ศิลปะชวา ยังสะท้อนให้เห็นว่าสถาปนิกในระบายนั้นอาจรับรู้ถึงรูปแบบที่แตกต่างกันของปราสาทในอินเดียแต่ละภูมิภาคอีกด้วย

⁸ D.N.Shukla, *Vāstuśāstra: Hindu Science of Architecture* (New Delhi: Munshiram Manoharlal, 1998), pp.425-334.

ด้วยเหตุนี้ การศึกษาปราสาทโดยแบ่งประเภทตาม “ยอดปราสาท” และ “ภูมิภาค” จึงน่าจะเป็นเกณฑ์ที่ใช้ในการศึกษาปราสาทตามระบบวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะในปัจจุบันได้

สำหรับประวัติการศึกษาที่ผ่านมาในการแบ่งประเภทของปราสาทนั้น จะขอยกตัวอย่างงานศึกษาจำนวน 2 ตัวอย่าง ดังนี้

วิธีการแบ่งลักษณะยอดโดยใช้รูปแบบที่ปรากฏ พร้อมกับการแบ่งสถาปัตยกรรมตามพื้นที่ ของ Adam Hardy Adam Hardy เป็นตัวอย่างของงานศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะที่ศึกษาปราสาทในอินเดีย ทั้งทางด้านการแบ่งประเภทและพัฒนารูปแบบของปราสาทแต่ละประเภท จากหนังสือ **The Temple Architecture of India⁹** Adam Hardy พบว่าปราสาทในศิลปะอินเดียสามารถแบ่งประเภทออกได้ตาม “ลักษณะของยอดปราสาท” เช่น ปราสาทแบบนาคระ (ศิขระอินเดียเหนือ) ปราสาทแบบทวารวดี (วิมานอินเดียใต้) ปราสาทแบบวัลภี-ศาลา (Valabhī-Sālā) (ปราสาทยอดโดมประทุน) ปราสาทแบบผางสนะ-ปิตมาเทอูล (Phāmsana-Piṭhā Deul) (ปราสาทหลังคาลาด) ฯลฯ โดยปราสาทแต่ละแบบก็สัมพันธ์กับพื้นที่ต่างๆของอินเดียด้วย เช่น ปราสาทแบบทวารวดี (วิมานอินเดียใต้) ก็มักจะปรากฏเฉพาะแถบอินเดียใต้เท่านั้น เป็นต้น

ในงานวิจัยนี้ จะนำกระบวนการของ Adam Hardy มาใช้ โดยแบ่งปราสาทตามลักษณะของยอดรวมถึงภูมิภาค อย่างไรก็ตาม ชื่อของอาคารทรงปราสาทบางชื่ออาจปรับให้เหมาะสมกับชื่อที่คุ้นเคยกันในประเทศไทย เช่น ปราสาทแบบนาคระ ซึ่งในงานวิจัยนี้จะเรียกว่า “ศิขระ” และปราสาทแบบทวารวดี ซึ่งในงานวิจัยนี้จะเรียกว่า “วิมาน” ปราสาทแบบผางสนะ ซึ่งในงานวิจัยนี้จะเรียกว่า “ปราสาทหลังคาลาด” เป็นต้น

วิธีการแบ่งด้วยลักษณะยอด แบบ “เรือนชั้น” กับ “เรือนยอด” ของ ศ.ดร.สันติ เล็กสุขุมตามพระมติในสมเด็จพระญาณสังวรญาณวิมลเถรสังฆมณฑล ศ.ดร.สันติ เล็กสุขุม ได้อ้างถึงพระวินิจฉัยของสมเด็จพระญาณสังวรญาณวิมลเถรสังฆมณฑล ที่ทรงกล่าวถึงวิธีการแบ่งประเภทปราสาทในศิลปะไทยว่ามี 2 ลักษณะ คือ “เรือนชั้น” กับ “เรือนยอด” โดยเรือนชั้นหมายถึงปราสาทที่มียอดเป็นชุดลดหลั่นกันแบบเสาดั้ง-คานทับ อันแสดงการจำลองแบบเรือนธาตุหลังคาตัดขึ้นไปเรื่อยๆดังในปราสาทแบบขอม และเรือนยอด คือปราสาทที่มีส่วนบนต่อเนื่องเป็นทรงกรวยอันประกอบไปด้วยชุดหลังคาลาดดังในยอดมณฑป อนึ่ง การแบ่งด้วยเกณฑ์ดังกล่าวนี้ ศ.ดร.สันติ เล็กสุขุม ใช้กับการแบ่งปราสาทในศิลปะไทย และนำไปอธิบายปราสาทในศิลปะพม่าด้วย¹⁰

ในงานวิจัยนี้ จะนำกระบวนการของ ศ.ดร.สันติ เล็กสุขุมมาใช้ โดยเรือนชั้นนั้นจะตรงกับชื่อประเภทของปราสาทในงานวิจัยนี้ที่เรียกว่า “ปราสาทแบบวิมาน” ส่วนเรือนยอดนั้นจะตรงกับ “ปราสาทหลังคาลาด” ซึ่งจะได้วิเคราะห์ในบทต่อไป

⁹ Adam Hardy, **The Temple Architecture of India** (West Sussex: John Wiley & Sons, 2007)

¹⁰ สันติ เล็กสุขุม “หลังคาปราสาท พม่า-ไทย แรบบันดาลใจ้อยกลับ”, **คุยกับช่างไทยโบราณ** (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2553), หน้า 288-289.

1.3 หลักการและเหตุผล: อิทธิพลอินเดียต่อปราสาทในเอเชียอาคเนย์กับประเด็นที่ยังไม่ได้รับการวิจัยในงานศึกษาที่มีมาก่อน

ดังที่ทราบกันดีว่าเอเชียอาคเนย์ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 ได้รับอิทธิพลทางด้านสถาปัตยกรรมมาจากศิลปะอินเดียอย่างมาก โดยที่ผ่านมามีการศึกษาเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมเอเชียอาคเนย์จำนวนมาก ทั้งนักวิชาการชาวตะวันตกและนักวิชาการชาวไทย

ความพยายามในการกำหนดอายุ นักวิชาการชาวตะวันตกผู้ศึกษาสถาปัตยกรรมขอม จามและชวาในระยะแรกมักมุ่งเน้นไปในเรื่องของพัฒนาการและกำหนดอายุ โดยการศึกษาทั้งหมดนั้นจะตั้งอยู่บนพื้นฐานของการนำเอาศิลปะอินเดียในสมัยคุปตะและหลังคุปตะเป็นตัวตั้ง แล้วใช้ลดทอน¹¹ (รอแก้ว)

ในขณะเดียวกัน มีความพยายามในการศึกษาสถาปัตยกรรมเอเชียอาคเนย์ในแง่การได้รับอิทธิพลศิลปะอินเดียมากขึ้น โดยนักวิชาการกลุ่มนี้มักมุ่งเน้นการศึกษาเฉพาะ “สกุลต่อสกุล” เช่น อิทธิพลอินเดียที่มีต่อศิลปะขอมสมัยก่อนเมืองพระนคร หรือมุ่งเน้นเฉพาะประเด็นย่อย เช่น การศึกษา “มกรโตรณะ” (Makara Torana) ที่มีบทบาทในศิลปะขอมก่อนเมืองพระนครและศิลปะชวา ฯลฯ การศึกษาในลักษณะนี้มีต่อมาจนถึงปัจจุบัน แต่ขาดการศึกษาในภาพรวม¹²

ในนักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งศึกษาสถาปัตยกรรมเอเชียอาคเนย์เฉพาะสกุล เช่น สถาปัตยกรรมทวารวดี สถาปัตยกรรมพม่าสมัยพุกาม สถาปัตยกรรมจาม ฯลฯ¹³ หลายครั้งมักมองเห็นบางประเด็นว่าเป็นพัฒนาการของพื้นที่เมืองเอง จึงละเลยในการตรวจสอบกับศิลปะอินเดียว่าเป็นแห่งบันดาลใจหรือไม่ เช่น การใช้เสาดัตตฉนวนที่มีแถบลายกลางเสาใน

¹¹ ตัวอย่างของงานศึกษากลุ่มนี้ เช่น Philippe Stern, *L'Art du Champa et Son Évolution* (Paris: Musée Guimet, n.d.) ซึ่งศึกษาศิลปะจามเป็นหลัก Gilberte de Coral Rémusat, *L'Art Khmer: Les Grandes Étapes de son Évolution* (Paris: 1951) ซึ่งศึกษาศิลปะขอมเป็นหลัก

¹² ตัวอย่างของงานศึกษากลุ่มนี้ เช่น Mireille Bénisti, *Stylistic of Early Khmer Art*, vol.1 (New Delhi: Indira Gandhi National Centre for the Art, 2003. ซึ่งมุ่งเน้นการศึกษาในรายละเอียดของศิลปะเพียงสกุลเดียว คือศิลปะขอมที่ได้รับอิทธิพลอินเดีย แต่ไม่ได้ศึกษาในภาพรวม

¹³ ตัวอย่างของงานศึกษากลุ่มนี้ เช่น G.H.Luce, *Old Burma-Early Pagan* (New York: J.J. Augustine, 1969) ซึ่งศึกษาเจดีย์ในศิลปะพุกามตอนต้น แต่มุ่งเน้นการกล่าวถึงอิทธิพล “มอญ” มากกว่าที่จะตรวจสอบกับศิลปะอินเดียเหนือฝั่งตะวันออก หรือ A.J.Bernet Kempers, *Ancient Indonesian Art* (Amsterdam: C.P.J. Van der Peet, 1959) ซึ่งมุ่งเน้นการศึกษาศิลปะชวาโดยไม่ได้มีการตรวจสอบกับอิทธิพลสถาปัตยกรรมอินเดียอย่างละเอียดมากนัก

ศิลปะจาม การใช้เส้นติดผนังสีดินในศิลปะขอม จาม ชวา ฯลฯ เป็นต้น ซึ่งจากการศึกษาพบว่าเกี่ยวข้องกับศิลปะอินเดียนอย่างมาก¹⁴

ในบางประเด็น การศึกษาที่ผ่านมามักกล่าวอย่างคร่าวๆ ว่าน่าจะเกี่ยวข้องกับอิทธิพลอินเดีย เช่น “ยอดปราสาทแบบวิมานในศิลปะเอเชียอาคเนย์ได้อิทธิพลอินเดียได้” หรือ “เจดีย์ในศิลปะทวารวดีมีความคล้ายคลึงกับศิลปะอินเดียน” ฯลฯ แต่ขาดการตรวจสอบอย่างจริงจังว่าลักษณะเช่นนั้นเกี่ยวข้องกับศิลปะอินเดียสกุลใด ภูมิภาคใด อายุเท่าใด ระยะเวลาของศิลปะอินเดียนสกุลนั้นๆ และมีตัวอย่างเทียบเคียงกับศิลปะอินเดียนได้หรือไม่ ซึ่งการขาดการศึกษาด้านพลวัตในศิลปะอินเดียนย่อมทำให้การทำความเข้าใจสถาปัตยกรรมในเอเชียอาคเนย์ไม่สมบูรณ์นัก

ในงานศึกษาที่ผ่านมา ยังไม่มีการศึกษาบทบาทของยอดปราสาทแบบต่างๆ ในศิลปะอินเดียนับถืออิทธิพลต่อเอเชียอาคเนย์มากนัก งานวิจัยนี้ค้นพบว่า ยอดปราสาทแบบต่างๆ ในอินเดียน เช่น ยอดอาคารหลังคาตัด ยอดปราสาทหลังคาลาด ยอดปราสาทหลังคาลาดผสมศิระ ยอดปราสาทแบบศาลา และยอดปราสาทแบบวิมาน ส่งอิทธิพลต่อเอเชียอาคเนย์อย่างมาก โดยเฉพาะศิลปะขอมก่อนเมืองพระนครซึ่งมีความหลากหลายทางด้านยอดปราสาทมากกว่าศิลปะอื่นๆ ด้วยเหตุนี้งานวิจัยจึงมุ่งศึกษาประเด็นดังกล่าว

นอกจากนี้ การศึกษา “ฐาน” และ “เรือนธาตุ” รวมถึง “ระบบบัญชีและปราสาทซ้อนปราสาท” แม้จะได้รับการศึกษามาก่อนหน้านี้แต่ก็ยังไม่ได้รับการศึกษาในแง่ของ “พลวัต” ด้านความหลากหลาย และพัฒนาการรวมถึงยังไม่ได้มีการตรวจสอบศิลปะอินเดียนในแต่ละสกุลอย่างละเอียด ในงานศึกษานี้ จึงจำเป็นต้องตรวจสอบพัฒนาการของศิลปะอินเดียนโดยแยกสกุล โดยมุ่งเน้นศิลปะอินเดียนในระยะร่วมสมัยกับเอเชียอาคเนย์ระยะแรก (คือระยะก่อนพุทธศตวรรษที่ 15) ทั้งศิลปะปัลลวะ ศิลปะจาลูกยะตะวันตกระยะแรก ศิลปะราชวรมุขีศิลปะโจฬะตอนต้น (พุทธศตวรรษที่ 15 ในทมิฬนาฑู) นอกจากนี้ งานศึกษานี้ยังมีความพยายามในการเปรียบเทียบเพื่อหาเอกลักษณ์ของรูปแบบสถาปัตยกรรมเอเชียอาคเนย์ในแต่ละสกุลให้มากขึ้น เพื่อให้สถาปัตยกรรมเอเชียอาคเนย์ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 มีความชัดเจนขึ้นทั้งในแง่ของอิทธิพลอินเดีย รวมถึง “พลวัต” ด้านความหลากหลาย และพัฒนาการทางด้านรูปแบบศิลปกรรม

1.4. จุดประสงค์ของงานวิจัย

เพื่อศึกษาถึงลักษณะทางศิลปกรรมของสถาปัตยกรรมของอาคารทรงปราสาทในเอเชียอาคเนย์ว่าเกี่ยวข้องกับ “พลวัตทางด้านรูปแบบ” ของอาคารทรงปราสาทในศิลปะอินเดียนมากน้อยเพียงไร เพื่อให้เข้าใจถึง “ที่มา” และ “การปรับใช้”

¹⁴ Philippe Stern, *L'Art du Champa et Son Évolution* (Paris: Musée Guimet, n.d.) กล่าวถึงการประดับแถบลาย-ร่องเสาดัดผนังในศิลปะจามว่าเป็นลักษณะพื้นเมืองมากกว่าที่จะตรวจสอบกับแถบลายในศิลปะอินเดียน

องค์ประกอบแบบอินเดียเมื่อถูกนำมา “ออกแบบใหม่” ในเอเชียอาคเนย์ นอกจากนี้ งานวิจัยนี้ยังมีจุดมุ่งหมายในการศึกษา “เอกลักษณ์” ของศิลปะเอเชียอาคเนย์ในแต่ละสกุล

1.5. สมมติฐานของงานวิจัย

สมมติฐานสำคัญของงานวิจัย ตั้งอยู่บนแนวความคิดสำคัญ (concept) ว่า สถาปัตยกรรมเอเชียอาคเนย์ไม่ได้รับอิทธิพลอินเดียทุกประการ แต่สถาปนิกเอเชียอาคเนย์ในแต่ละสกุลกลับนำเอาองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมแบบอินเดียมา “ออกแบบใหม่”/ปรับปรุงใหม่ ทำให้เกิด “สถาปัตยกรรมแบบใหม่” ภายใต้แรงบันดาลใจจากอินเดีย

1.6. ขอบเขต เงื่อนไขและการแบ่งบทในการศึกษา

1. การศึกษานี้จะศึกษา “ยอดปราสาท” ก่อน “ฐาน” และ “เรือนธาตุ” เนื่องจากการศึกษาค้นพบว่า ยอดปราสาทที่เป็นตัวกำหนดว่าแผนผังของฐานและเรือนธาตุอาคารหลังนั้นควรมีแผนผังอย่างไร ด้วยเหตุนี้ บทที่ 2 จึงเป็นการศึกษารูปทรงของปราสาทโดยใช้ยอดเป็นตัวกำหนดก่อน ก่อนที่จะศึกษา “ฐาน” “เรือนธาตุ” และระบบปราสาทซ้อนปราสาทในบทที่ 3 บทที่ 4 และบทที่ 5 ตามลำดับ

2. การศึกษานี้จะเน้นปราสาทในเอเชียอาคเนย์สมัยก่อนพุทธศตวรรษที่ 15 เป็นหลัก สาเหตุที่ใช้พุทธศตวรรษที่ 15 เป็นเกณฑ์ในการตัดแบ่งช่วงเวลาในการศึกษานั้น ก็เนื่องด้วยในระยะก่อนพุทธศตวรรษที่ 15 ศิลปะเอเชียอาคเนย์มีความเกี่ยวข้องหรืออยู่บนพื้นฐานของศิลปะอินเดียอย่างมาก ต่อมา ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 15 ลงมา ศิลปะขอมได้พัฒนาเข้าสู่สมัยเมืองพระนครอันเป็นระยะที่สถาปัตยกรรมขอมเริ่มมีความเป็นพื้นเมืองสูง ส่วนตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 16 ลงมาศิลปะขวได้พัฒนาเข้าสู่สมัยขวภาคตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งมีความเป็นพื้นเมืองสูงและอิทธิพลอินเดียได้ลดลงอย่างมาก ในขณะเดียวกันเอง ศิลปะทวารวดีซึ่งได้รับอิทธิพลอินเดียอย่างมากได้สิ้นสุดลง ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยฉบับนี้จึงมุ่งเน้นศึกษาสถาปัตยกรรมในพุทธศตวรรษที่ 12-15 มากกว่า

อย่างไรก็ตาม ศิลปะพุกามเป็นประเด็นยกเว้น เนื่องจากศิลปะพุกามมีความใกล้ชิดกับศิลปะปาละอย่างมากทำให้อิทธิพลจากอินเดียได้เข้ามามีบทบาทใหม่ต่างๆที่อยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 16-18 แล้ว ด้วยเหตุนี้ ศิลปะพุกามจึงเป็นสกุลเดียวที่จะศึกษาอย่างมากในงานวิจัยนี้